

Kandidaatintyö. Martti Aura 45065U. Paratiisia etsimässä. 17.12.2012. Aalto-yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Arkkitehtuurin laitos, kaupunkisuunnittelu.

PARATIISIA ETSIMÄSSÄ

Sisällys:

1. Johdanto
2. Mieltymyksistä
3. Nykyihmisen (Homo Sapiens) alkuperästä ja historiasta
4. Kaksi pelkoa
5. Rakkaus veteen
6. Katutila
7. Paratiisi löytyi

Lähteet s.19

1. Johdanto

Ja Herra Jumala istutti paratiisin Eedeniin, itään, ja asetti sinne ihmisen, jonka hän oli tehnyt (Ensimmäinen Mooseksen kirja, 2. luku.8. säe).

Syötyään hyvän- ja pahantiedon puusta ihmisen oli pakko lähteä paratiisista.

Ja hän (Jumala) karkoitti ihmisen ja asetti Edenin paratiisin itäpuolelle kerubit ynnä leimuavan miekan vartioitsemaan elämän puun tietä (Ensimmäinen Mooseksen kirja, 3. luku 24. säe).

Paratiisimyytti ja monet muutkin Vanhan Testamentin kertomuksista on lainattu Lähi-idän kulttuurien vanhemmista tarustoista. Sana paratiisi juontaa juurensa persian kielen sanasta pairidaeza, joka tarkoittaa suojattua puutarhaa. Paratiisimyytti kertoo ihmisen kaipuusta johonkin menetettyyn paikkaan, jossa elämä oli helpompaa ja kaikki paremmin.

Kandidaatintyössäni etsitään vastausta kysymykseen, miksi jotain ympäristöä pidetään hyvänä, tutkimalla ihmistä ja ihmisen esihistoriaa. Aihe sivuaa ympäristöpsykologiaa. Selityksiä etsitään nykymuodin mukaisesti evoluutio-opin hengessä, mutta ei silti sen vallassa. Jos tunnetaan ympäristömieltymyksien syntymekanismia, niin ollaan lähempänä sitä pienintä yhteistä nimittäjää, jolla hyvä ympäristö määritellään. Siten voidaan löytää mieltymyksien arkkityyppejä. Tällöin on helpompi suunnitella ihmistä miellyttävää ympäristöä.

Työni sisältää vähäisen faktan lisäksi paljon väitteitä ja hypoteeseja. Tärkeimpiä on kursivoitu. Niiden tueksi on esitetty argumentteja ja esimerkkejä. Silti ne ovat vain abstrakteja ajatuksia ja yritys kehittää yleistä teoriaa käsiteltävään aiheeseen. Työn sisältämät faktatiedot ovat pintapuolisia tiedonlastuja antropologian tieteenalasta ja niiden tarkoitus on toimia työn kehyksenä ja liimana.

Työn toisessa luvussa puhutaan ympäristömieltymyksistä yleisesti. Kolmannessa luvussa käsitellään ihmisen ja väkivallan historiaa. Neljännessä luvussa käsitellään kahta tärkeää pelkoa ja niistä johdettuja kahta hypoteesia. Viidennessä luvussa paneudutaan vesiteemaan ja esitetään yhteisvaikutus-hypoteesi. Kuudes luku käsittelee katutilaa uudesta näkökulmasta. Seitsemännessä luvussa summataan löytöjä ja etsitään uutta suuntaa.

2. Mieltymyksistä

Useimmat eläimet asuvat tietyissä tarkkaan valikoiduissa ympäristöissä ja niin sanotuissa ekologisissa lokeroissa, joissa ne ovat sopeutuneet elämään ja tulemaan toimeen. Luolalepakko tietää, millainen asuinympäristö sille sopii ja majavat hakeutuvat pienten purojen ja jokien varteen ja alkavat rakentaa patoa.

Ihminen on levinnyt melkein pä maapallon jokaiseen kolkkaan, kauas syntysijaltaan ja alkuperäisistä olosuhteista. Melkein mikä tahansa ympäristö, missä voi säilyä hengissä, on kelvannut joidenkin asuinpaikaksi. Mutta ihminen muokkaa asuinpaikkojaan itselleen sopivammaksi. Työssäni oletetaan, että monen mieltymyksen taustalla on tarve rekonstruoida ihmisen syntysijoja.

”Selitysten avain on, että esteettiset mieltymykset ovat adaptaatioita eli myötäsyntyisiä tunne- ja käyttäytymisvalmiuksia, joiden motivoivat valinnat ja käyttäytyminen ovat ratkaisseet menestyksekkäästi jonkin lajin esivanhempien elinympäristön adaptiivisen eli sopeutumisiongelman kaukaisessa menneisyydessä.” (Pitkänen, 2009.) Olen työssäni laajentanut tämän väitteen koskemaan myös asumis- toimintaympäristöjä. Onhan näiden laadun arvioinnissa myös iso esteettinen komponentti.

Muokkaamisessa on kaksi tasoa. Ensimmäinen taso on välttämättömyys, pakko ja resurssien rajoitukset. Esimerkiksi aroilla eläneet kivikauden metsästävät ihmiset ovat tehneet pienet majansa mammutin luista ja nahkoista tai maaltapaon liikekannalle ajaneet ihmiset ovat olleet pakotettuja muuttamaan gryndereiden heille pikaisesti pystyttämiin lähiöihin. Lopputulos ei ole mikään paratiisi, mutta parempaan ei ollut mahdollisuutta.

Toinen taso on tilanne, jossa on varaa valita, eli ihmiset voivat toimia toiveiden ja mielihaluja mukaisesti. Aikoinaan vain kuninkailla, ruhtinailla tai kartanonherroilla oli varaa siihen. *Näiden rakentamisen tutkiminen tarjoaa hedelmällisen lähteen mieltymyksen tutkimiseen.* Nyt rikkaita ihmisiä on paljon enemmän ja tasaisemman tulokehityksen maissa myös keskiluokka voi toteuttaa mielihalujaan. Julkisten ja kaupallisten tilojen rakentamiseen sijoitetaan huomattavia summia. Tässä tilanteessa ihmisten tajunnasta usein kumpuaa kuvia,

jotka ovat ikään kuin heijasteita ihmiskunnan aamuhämärästä tai historian kokemuksista. *Nämä mieltymykset esiintyvät usein verhotussa muodossa ja olemme aikojen saatossa kehittäneet niitä varten monenlaisia korvikkeita ja kullisseja.* Kaikki on kuitenkin aivan silmiemme edessä, kun vain ymmärrämme katsoa ja ajatella.

Työssäni ei väitetä kaikkien mieltymysten syntyneen muinaisuudessa tai luonnonvalinnan seurauksena. Kun näitä asioita alkaa miettiä, niin aikaperspektiivi muuttuu monimutkaiseksi. *Ravintoa ja turvaa tuottaneet tai rikkautta symboloivat ympäristöt jättävät ihmisen muistiin positiivisen jäljen* ja siksi niihin halutaan palata yhä uudelleen, aivan kuten hevonen palaa paikkaan, missä oli mehevää ruohoa. Sama oppiminen ja samaistus toimivat myös toisinpäin, eli ikävät kokemukset jossain ympäristössä johtavat kyseisen ympäristön arvostuksen laskuun. Kyseessä voi olla jopa sama ympäristö, joka ensin rakennetaan ihanteellisesti ja sitten siellä koetaan järkyttäviä asioita. Arvostus voi palata taas ajan myötä, kun sukupolvet vaihtuvat. Tästä esimerkkejä ovat vanhat eurooppalaiset kaupunkiympäristöt toisen maailmansodan jälkeen.

Miten mieltymykset ovat voineet säilyä nykyaikaan? Ensimmäinen syy on ilmiselvä. Ihminen on samanlainen kuin aikoinaan. ”Ihminen polveutuu trooppisista kädellisistä. Fysiologisesti ihminen ei ole muuttunut juuri lainkaan metsästäjä-keräilijä vaiheen jälkeen”¹ Ainoastaan leuka ja hampaat ovat pienentyneet hiukan, kun ruokaa on prosessoitu pehmeämmäksi. Kun kerran fysiologisesti emme ole muuttuneet, niin samaa voidaan olettaa myös psyykkisten ominaisuuksien suhteen. Ainakin mitä älykkyyteen tulee, niin luulisi vaativan suurta älykkyyttä ja nokkeluutta pitää itsensä ja perheensä hengissä pelkillä kivi ja luutyökaluilla karuissa luonnonoloissa. Kovan valintapaineen puuttuessa olemme voineet muuttua jopa tyhmemmiksi. Hengissä säilyminen edes lauhkeassa ilmastovyöhykkeessä ei ole mahdollista ilman sellaisia kulttuurin apuvälineitä kuin asumusta, vaatteita, lämmitystä ja työ- ja tarvekaluja. Lisäksi täytyy tehdä paljon työtä. Kenties työkalujen käyttöönotto on hyvän ja pahantiedon puun omena.

¹ http://history-world.org/human_origins.htm

”kirottu olkoon maa sinun tähtesi. Vaivaa nähden sinun pitää elättämän itseäsi siitä koko elinaikasi, otsasi hiessä sinun pitää syömän leipäsi” (Ensimmäinen Mooseksen kirja, 3. luku 17. ja 19. säe).

Ihmiskunnan kollektiivinen tieto on tallentunut suurelta osin kulttuuriin ja traditioon. Myytit ja sadutkin osaltaan välittävät tietoa, kokemuksia ja uskomuksia sukupolvelta toiselle. Aikaisemmin ajateltiin, että eläimien toimintaa ohjaavat pääasiassa vaistot sekä vietit ja ihminen on syntyessään tabula rasa, tyhjä taulu, jonka toimintaa ohjaavat vain opittu käyttäytyminen ja järki². Uudet tutkimukset osoittavat tämän käsityksen vääräksi sekä eläinten että ihmisen osalta (Telkänranta, 2005). Ihminen tekee havaintoja paitsi tiedostavassa mielessään, myös alitajuisesti ympäristöään tarkkaillen. Vaisto on perinnöllinen taipumus reagoida johonkin ärsykkeeseen tai tilanteeseen tietyllä tavalla tietyssä iässä, kuten kyky oppia puhumaan. Toki ihmisellä kulttuurin, opitun käytöksen ja älyllisen päättelyn osuus on vaistomaiseen toimintaan verrattuna suurempi kuin useimmilla eläimillä. Se ei tarkoita silti sitä, että vaistot olisivat kadonneet kokonaan. Monet niistä ovat vain siirtyneet takalalle tiedostamattomaan mieleen vaikuttamaan.

3. Nykyihmisen (Homo Sapiens) alkuperä ja historiaa

Ihmisen alkukoti on Afrikassa. Ihminen on kehittynyt trooppisessa sademetsässä asuvista apinoista. Ihmisen lähin elävä sukulainen on simpanssi, jonka kanssa meillä on lähteestä riippuen 96 -99 prosenttisesti samat geenit. Lajit erosivat toisistaan noin 5 miljoonaa vuotta sitten. Yleinen teoria ihmisen kehityksestä on, että sademetsät pirstoutuivat ja muuttuivat savanniksi, kun ilmasto muuttui kuivemmaksi. Alkuihmiset sopeutuivat tähän alkaen astella kahdella jalalla ja alkaen metsästä melko aukeilla savanneilla. Aivojen tilavuus ja ihmisen älykyys kasvoivat. Jo noin 3,5 miljoonaa vuotta sitten oli kehittynyt erilaisia kahdella jalalla käveleviä apinoita. Ensimmäiset ihmiset kehittivät suunnilleen 2 miljoonaa vuotta sitten. Eri

² <http://users.utu.fi/mjranta/reprints/rantalatammisalo2003.pdf>

ihmislajeja on ollut kymmeniä. Fossiililöytöjä muinaisista ihmisistä on verraten vähän. Käsitykset ihmisen sukupuusta muuttuvat alati, kun uusia löytöjä tulee esiin ja ne voivat vielä muuttaa kuvaa kehityksestä.

Erään teorian mukaan ihmiset ovat jossain evoluution vaiheessa siirtyneet veden äärelle kahlaajiksi ravintoa ja suojaa hakiessaan. Tämä niin sanottu vesiapina-teoria selittää monet ihmisen ja apinan väliset fyysiset eroavuudet, kuten karvattomuuden, pystykävelyn, ihonalaisen rasvakerroksen ja sieraimien alaspäin suuntautuvan muodon, sopeutumisena vesiympäristöön. Vakavahenkinen tiedemaailma on tyrmännyt vesiapinateorian. Olkoon ihmisen nämä tunnusmerkit syntyneet miten tahansa, niin veden rannalla eläminen ja ravinnon hankkiminen rannoilta ja rantavedestä on ollut kivikauden ihmiselle tärkeää satoja tuhansia vuosia³. Pohjolassa kivikautista asutusta on ollut pääosin vain rannoilla. Täytyy vielä todeta, että lihavuuteen taipuvainen eli raskas ja hidas kaksijalkainen ihminen ei fyysisesti näytä miltään savannien metsästäjältä. Hyppäys paikoillaan odottavien hedelmien ja pähkinöiden poimimisesta vahvojen ja nopeiden savannien eläimien saalistamiseen vaikuttaa isolta. Pohjassa elävät simpukat ja äyriäiset ovat hitaalle ihmiselle helpommin saavutettavaa ravintoa. Toisaalta varmaa on myös ihmisen pitkä historia metsästäjänä.

Jo nykyihmistä vanhemmat ihmisajat levittäytyivät Afrikasta laajoille alueille Eurooppaan ja Aasiaan ja elivät siellä varsin pitkiä ajanjaksoja ennen sukupuuttoaan. Näiden lajien kulttuurievoluutio oli kuitenkin hidasta. Nykyihminen, homo sapiens, on ainoa tällä hetkellä elossa oleva ihmislaji. Se on omana lajinaan noin 200 000 vuotta vanha. Luvut vaihtelevat jonkin verran lähteestä riippuen. Eurooppalaisperäisessä väestössä on sekoittuneena 1–4 % Neanderthalin ihmisen geenejä. Sekoittuminen tapahtui Lähi-idässä, matkan varrella Eurooppaan. Myös nykyihminen on käynyt muutaman kerran lähellä sukupuuttoon. Noin 60 000 vuotta sitten nykyihmisten määrä on pudonnut vain 2000–10 000 hengen populaatioon. Nykyihminen levittäytyi ensimmäisen kerran Afrikan ulkopuolelle 120 000–90 000 vuotta sitten, mutta tämä lähtö päättyi sukupuuttoon. Varsinainen levittäytyminen Afrikasta ympäri maailman kaikkiin asumiskelpoisiin kolkkiin alkoi noin 60 000 vuotta sitten.

³ <http://blogs.smithsonianmag.com/hominids/2012/04/a-new-aquatic-ape-theory>

Jääkaudet ja jääkausien aikana esiintyneet kylmät ja lämpimät ajan jaksot ja näistä aiheutuneet isot ilmastovaihtelut ovat suuresti vaikuttaneet olosuhteisiin ihmisen taipaleen varrella. Asutus seurasi sulavan jään reunaa.⁴ Kivikauden ihminen vaikutti ympäristöönsä itse myös yllättävän paljon, kun ottaa huomioon ihmisten pienen lukumäärän ja heiveröisen varustuksen. Ihminen oli kehittynyt tehokkaaksi metsästäjäksi, joka uskalsi käydä mammutin kokoisen eläimenkin kimppuun. Noin 10 000 vuotta sitten syntyivät ensimmäiset maanviljelykulttuurit. Tämä johti väkimäärän kasvuun, mutta ihmisten terveydentilan huonontumiseen.

Ihmisestä lajina ei voi puhua, jos ei puhu väkivallasta. Väkivaltaisuuden lisäksi ihminen kykenee yhteistoimintaan, eli luonteemme on kaksijakoinen. Ennen maanviljely-yhteiskuntien syntyä ihmiset liikkuvat paikasta toiseen pieninä ryhminä. Väkivaltaisia yhteenottoja eri ryhmien välillä on ollut ja suhteellinen kuolleisuus näissä oli suurta. Tähän päätelmään on tultu tutkittaessa nykyisiä kivikaudessa elävien heimojen tapoja. Myös ihmissyöntiä on esiintynyt.⁵ Toisaalta ihmisiä oli vähän ja harvassa ja eräs tärkeimmistä väkivallan motivoijista puuttui, nimittäin ryöstäminen. Maata ei omistettu, kun kaikki liikkuvat paikasta toiseen ja mitään suurempia varastoja tai muutakaan isompaa omaisuutta eivät nämä pienehköt ihmisryhmät voineet kantaa mukanaan. Ihmisten keskinäisen väkivallan lisäksi ovat ihmiset joutuneet puolustautumaan petoeläinten hyökkäyksiä vastaan. Isojen eläimien metsästys käsikeihäiden tai nuolien kanssa oli vaarallista. Ihminen on petoihin ja useimpiin muihinkin eläimiin verrattuna fyysisesti sekä hidas että heikko. Lisäksi ihmisen aistit ovat päivänäköä lukuun ottamatta huonot. Tähän ongelmaan toi aikanaan avun suden kesyttäminen koiraksi⁶. Pedotkin olivat hurjia kivikauden ihmisten aikaan. Esimerkiksi luolaleijonan, joka eli Euroopassa ja Siperiassa, pituus oli häntineen yli neljä metriä, säkäkorkeus jopa 1,5metriä ja paino jopa 500kg.

Kun maanviljely-yhteiskuntia syntyi viljaviin jokilaaksoihin, niin samalla alkoi myös laajemman organisoidun väkivallan pitkä ja vaiheikas historia. Nämä yhdyskunnat olivat varakkaita

⁴ <http://www.kolumbus.fi/rastas/suomsynt.html>

⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=ramBFrt1Uzk>

⁶ <http://suomenkuvalehti.fi/blogit/tarinoita-tieteesta/koituiko-koira-neandertalilaisen-tuhoksi>

verrattuna niitä ympäröivien alueiden paimentolaisheimoihin. Huonot luonnonolosuhteet ja/tai väestönkasvu ovat säännöllisin välein pistäneet karaistuneet paimentolaisheimot liikekannalle ja hyökkäämään vauraammille maille ryöstämään ja valloittamaan näitä. Omantunnon (=vastenmielisyys omien lajikumppanien tappamiseen) rauhoittamiseksi ja ryöstön oikeutukseksi on laadittu erilaisia uskontoja, joiden mukaan esimerkiksi Jumala on antanut kyseisen alueen tätä uskontoa harjoittaville ja vääräuskoisia on lupa tappaa. Näitä vanhoja kirjoituksia luetaan samassa tarkoituksessa vielä tänäkin päivänä! Useimmissa tapauksissa ei näitäkään ole tarvittu. Rauhanaate keksittiin vasta vähän yli 2000 vuotta sitten ja sen käyttöönotto on vieläkin kesken.

Maanviljely-yhteiskunnissa syntyi myös työnjako, hierarkia ja ihmisten välinen epätasa-arvo. Hierarkkisissa yhteiskunnissa ihmisiä on marssitettu sotimaan ja tappamaan toisiaan ilman henkilökohtaista vihaa tai kaunaa niin sanottua vihollista kohtaan, valtaeliitin pelinappuloina. Helpoksi tämän tekee se, että ihminen on laumaeläin, joka hakee johtajia ja auktoriteetteja itselleen, on tottelevainen luonnostaan ja on helposti johdateltavissa. Väkivallan laajaan kirjoon tuli myös kaikenlainen tavallisen kansan tai orjien ja eliitin välinen väkivalta eli kapinat, sisällissodat, vallankumoukset ja vastavallankumoukset eli tottelemattomuudesta rankaisu. Rauhantila on ollut kaikkina aikoina hauras rakennelma. Järjetön tuhoaminen ja barbaria on voinut alkaa milloin vain ja missä vain, olipa paikka tai väkivallan harjoittaja niin sanottu sivistysvaltio tai ei. Vallankumousten ja kapinoiden lisäksi ryhmien sisällä on myös muuta väkivaltaa. Ihmisiä pahoinpidellään ja tapetaan jopa aivan hovin vuoksi. Nykyajan viihdeteollisuus ammentaa paljon tästä lähteestä. Kaikenlaiset julkiset teloitukset ja kidutus ovat olleet kansanhuvia. Rikollisuudessa väkivaltaiset toimintakeinot ovat tavallisia.

Mutta miksi puhun väkivallan vitsauksesta arkkitehtuurin yhteydessä? Väkivallan kääntöpuoli on pelko ja suojautuminen, toisaalta myös varovaisuus ja varautuminen hyökkäykseen. Vaikka emme tietoisesti ajattelisi tätä, niin työssäni oletetaan, että vuosimiljoonien ja tuhansien ankarat opit ja synkät kokemukset vaikuttavat mieltymyksiimme asuinympäristön valinnan suhteen, mistä lisää seuraavassa luvussa.

Valloitushalu on yksi ihmistä määrittävä ominaisuus. Tarve laajentaa aluettaan ja lisääntyä on kaikilla eliöillä. Ihminen on lähtenyt Afrikan itäosasta liikkeelle ja on nyt valloittanut käytännössä koko maapallon kaikki asumiskelpoiset alueet. Vahvemmat ja

taisteluhaluimmat kansat ovat saaneet parhaat alueet, muut ovat jatkaneet matkaa karummille seuduille. Niistäkin on joutunut tappelemaan verissä päin, tästä esimerkkinä suomalaiset. Uusia alueita valloitettaviksi ei maapallolla ole ja ihminen on nyt syömässä elintilaa muilta eliöiltä siten, että elämän edellytykset ovat uhattuna kohta kaikilla. Vaikka muuttoliikkeitä on, niin suurin osa ihmisistä joutuu tyytymään siihen paikkaan, johon hänen esivanhempansa ovat asettuneet. Mutta, kuten aiemmin mainitsin, ympäristöä muokataan siten, että se jotenkin muistuttaisi ihanteitamme. Kaiken ei tarvitse olla aitoa. Otan tästä esimerkin seksuaalisuuden puolelta. Pornolehti on vain paperia, ihminen näkee kuvan ja mielikuvitus täydentää lopun. Mielikuvitus, kyky kuvitella olemattomia asioita pienien virikkeiden avulla, on ihmiselle ominainen taipumus, jota kannattaa käyttää hyväkseen ympäristöä rakennettaessa.

4. Kaksi pelkoa

Pelolla on voimakas vaikutus ihmiseen. Länsimaisen ihmisen jälkitekollistuneessa turvayhteiskunnassa ei tarvitse paljon pelätä rauhan aikana. Silti ihmiset turvallisissakin yhteiskunnissa kertaavat jatkuvasti esimerkiksi väkivallan teemaa elokuvien maailmassa. Tämä turvallinen ajanjakso on vain silmänräpäys ihmisen historiassa, eikä se kosketa vieläkään suurta osaa ihmiskunnasta. Pelkoja eri asioita kohtaan on tietenkin lukemattomia. Työssäni käsitellään niitä kahta, jotka ovat eniten ahdistaneet ihmistä kautta aikojen. Ensinnäkin pelko nälkäkuolemaa ja toiseksi väkivaltaa, jota käsitelin edellisessä luvussa, kohtaan. Vaikka sotaa ja väkivaltaa pelätään, niin silti käsitys niistä on paljon myönteisempi kuin nälästä. Pojat leikkivät sotaa, on sankareita, voittajia, tehdään elokuvia, sotia ylistetään ja pystytetään muistomerkkejä. Nälkää ei leikitä. Nälkään kuollut ei ole sankari. Nälänhätää on ollut ihmiskunnan historiassa niin usein, että se on varmasti jättänyt jälkiä sukupolvien ylisellaisiin ihmisiin, jotka eivät sellaista ole kokeneet. Sodat voidaan lopettaa, jos ihmiset yksinkertaisesti päättävät tehdä niin. Nälkä tulee, kutsumatta, jos kyllin monta satoa epäonnistuu peräkkäin tai yhteiskunnan infrastruktuuri pettää jostain syystä. Ei ole kauan

siitä, kun Suomi oli takapajuinen maatalousmaa, joka ei pystynyt ruokkimaan väestönsä edes hyvinä vuosina. Nälkää ovat seuranneet monet sairaudet, kulkutautiepidemiat, kerjuulle lähtö tai jopa ihmissyönnit lähisukulaisten kesken. Kaikki tämä on oikeastaan niin järkyttävää, että pelkästään aiheesta puhuminen aiheuttaa mielipahaa ja siksi siitä vaietaan ja se halutaan mieluiten unohtaa.

Kun ihmiset liikkuvat aikanaan, niin he pysähtyvät paikoille, jotka vaikuttivat elämisen kannalta lupaavilta. Tämä arviointi sisältää monien tekijöiden summaamista. Yksi tärkeimmistä on ollut paikan kyky tuottaa ravintoa. Hyvillä ja tuottavilla paikoilla on ollut ystävällinen, kutsuva luonne. *Oletukseni on, että ihmiset alitajuisesti punnitsevat ympäristönsä tätä laatua edelleen. Heikossa paikassa alitajunta viestittää, että tässä paikassa asuu nälkä.* Se on masentava havainto. Ystävällisen tuntuinen ja kutsuva paikka pitäisi vieläkin valita asuinalueen sijainniksi. Tässä on kuitenkin jo ensimmäiseksi se ristiriita, että paikka saattaa rakennettaessa mennä pilalle, varsinkin jos se on hyvää viljelysmaata. Toiseksi tällaisia paikkoja ei useinkaan ole enää tarjolla. Yksinkertainen ratkaisu tähän on tarjolla ja sitä on myös paljon käytetty. Kuten aikaisemmin mainittiin; *kaiken ei tarvitse olla aitoa.* Ilmastolle emme mahda mitään, mutta käyttöön voi ottaa vanhat kartanonherran keinot. Estetään ihmistä näkemästä ikäviä tosiasioita. Poistetaan alueen välittömästä läheisyydestä kitukasvuiset saasteista kärsivät luonnonpuut, suot ja louhikot ja rakennetaan niiden tilalle lauhkeampaa ilmastovyöhykettä imitoivat kauniit puistikot ja istutukset, joissa on jaloja lehtipuita. On tärkeää, että kaupunkilainenkin saa keväällä tuntea hedelmällisen mustan mullan heräävän ja kesäisin aistia vehmaan lehvästön salaperäisyyttä henkivät tuoksut. Nykyään tämä ei ole vaikeata järjestää. Pienikin kaivinkone ja maansiirtoauto tekevät päivässä sen, mihin ennen tarvittiin kymmenien ihmisten pitkä työrupeama. Kasvuston muokkaamisen lisäksi ympäristöön voi ripotella mielikuvitusta herättelemään rakennelmia, jotka viittaavat johonkin rikkaaseen ja eteläisempään kulttuuriin. Hienovaraisia viitteitä voi tietysti olla myös rakennuksissa. Yksi saman pyrkimyksen rahvaanomaisempi ilmenemismuoto on niin sanotut espanjalaistyylliset, valkoisilla rusinamaisilla tiilillä verhoillut omakotitalot. Arkkitehtuuri, rakentaminen ja hyvä maku ovat vaikeita lajeja! Hyviäkin esimerkkejä on, eikä kovin kaukana. Onko sattumaa, että menestyneet arkkitehdit ovat

nuoruudessaan tehneet pyhiinvaellusmatkoja Välimeren maihin tai että Pietari suunniteltiin osin italialaisin voimin? Esimerkkejä, joiden perusluonnetta tämä hypoteesi selittää, on helppo löytää lisää. Tähtitorninmäki Helsingissä oli aikoinaan melko ankean näköinen kalju kallio ja nyt se on upea lehtevä puisto. Ympäristön talot ovat Helsingin kalleimpia! Hienovaraisten viitteiden aiheiksi ei tarvitse valita pelkästään Välimeren ympäristöjä. Maailmaa on muuallakin ja hienoja paikkoja. Kaikki sijaitsevat etelämpänä kuin kylmä ja karu pohjola. Jos rakennettava alue on itsessään upea, ja sen pystyy säilyttämään sellaisena, niin lavastuksia ei tietenkään tarvita. Tämä ei ole suinkaan ainoa keino tehdä rakennetusta ympäristöstä miellyttävämpää, yksi tärkeistä kuitenkin. Jos puhutaan rahasta, niin tämän keinon voisi luulla olevan kannattavan ja kustannustehokas. Alueen arvo kohoaa huomattavasti toimenpiteen seurauksena.

Väkivaltaisen hyökkäyksen tai rosvouksen mahdollisuus on täytynyt ottaa huomioon asuinpaikan valinnassa ja asuinympäristön rakentamisessa kautta koko ihmiskunnan historian. Nykyaikaisia tuhoaseita vastaan eivät mitkään seinät tai muurit anna suojaa, joten viittaa tässä vain käsityönä tai käsiasein harjoitettuun väkivaltaan. Suomessa voimme elää juuri nyt suhteellisen huolettomina, mutta jo läheisen itärajamme takana ihmiset joutuvat panostamaan enemmän rikollisten torjumiseen. Sitä, miten esihistorialliset ihmiset varautuivat vaaraan asuinpaikkaa valitessaan ja sinne rakentaessaan, voimme vain arvailla todistusaineiston puuttuessa. Haastan myös lukijan miettimään tätä asiaa! Aloittaa voi vaikkapa ajattelemalla yleisiä puolustautumisen perusteita. Kätkeytyminen, naamioituminen ja pakeneminen ovat hyviä keinoja. Laumaan keräytyminen antaa kahdenlaista suojaa. Ensinnäkin puolustautumisen yhteisvoimin ja toiseksi toiveen siitä, että sattumanvarainen hyökkäyksen uhri et ole juuri sinä. Vastauhkausta ja oman voiman näyttämistä eli hyökkääjän pelottelua käytetään myös. Jos voimat ovat riittäviä, niin vihollinen voidaan yrittää tuhota etukäteen hyökkäämällä ensin. Tätä kysymystä ratkoi myös Daniel Defoe, kun hänen hahmonsa Robinson Crusoe joutui ihmissyöjäheimon uhkaamaksi:

”Nyt rupesin toden teolla miettimään, miten puolustautua villejä ihmisiä, jos sellaisia milloin ilmaantuisi, tai petoja vastaan, jos sellaisia saarella olisi. Olin kahden vaiheilla: kaivaisinko luolan mäen rinteeseen vai rakentaisinko teltan maan päälle. Päätin tehdä molemmat.

Huomasin heti aluksi, ettei nykyinen teltan kohta ollut oikein sopiva, koska se sijaitsi alavassa, suoperäisessä paikassa. Juomavesikin oli siitä kovin pitkän matkan päässä. Täytyisi hakea sopivampi ja terveellisempi paikka.

Neljä näkökohtaa minun tuli ottaa varteen: ensiksi paikan terveellisyys ja raikkaan veden läheisyys, kuten jo mainitsin; toiseksi suoja helteeltä; kolmanneksi turva vihollisia vastaan, olkoot ne ihmisiä tai metsänpetoja; neljänneksi näköala merelle, jotta, jos Jumala lähettäisi jonkin laivan näille vesille, voisin vielä päästä täältä pois, sillä siitä toivosta en tahtonut suinkaan luopua.

Jonkin aikaa haeskeltuani löysin tasaisen paikan vuoren rinteellä. Sen takana kohosi vuori äkkijyrkkänä, niin että sen huipulta oli aivan mahdoton päästä penkereelle. Vuoren kupeessa oli pieni aukko, joka johti umpiseinäiseen luolaan.

Penkereelle juuri tämän aukon eteen päätin rakentaa telttani. Penger oli noin sata yardia leveä ja kaksi kerta niin pitkä, se levittäytyi kuin ihana keto oven edessä ja laskeutui joka puolelta säännöttöminä askelmia alas. Kun se sijaitsi vuoren pohjoisrinteellä, oli siinä suojaa kovimmalta helteeltä aamusta alkaen aina auringon laskuun.

Ennen kuin rupesin telttaa rakentamaan, merkitsin luolan eteen puoliympyrän kymmenen yardin pituisella säteellä aukosta lukien. Tähän puoliympyrän kaareen pystytin vahvoja paaluja kahteen rinnakkaiseen riviin lyöden ne lujasti maahan. Ne olivat neljän ja puolen jalan korkuisia ja päistään veistetyt teräviksi. Rivien väliä oli korkeintaan kuusi tuumaa. Tämän välin täytin laivasta tuomillani köydenpätkillä ylös asti ja pönkitin paalut sisäpuolelta puolenkolmatta jalan pituisilla tukipuilla. Paljon työtä ja vaivaa tämän lujan aidan rakentaminen kyllä kysyi, varsinkin kun paalut piti hakata metsässä, kantaa paikalle ja lyödä lujasti maahan kiinni. Oviaukkoa en tähän aitaan tehnyt, vaan tein lyhyet nuoraportaat, jotka kotiin tullessani nostin joka kerta sisäpuolelle.

Näin olin nyt vallittanut ja linnoittanut asuntoni lujan muurin suojaan ja nyt saatoin nukkua rauhassa.” (Defoe, 1719, 48–49).

Varsin oivallisia ohjeita! Ei puutu kuin toinen uloskäytävä, jonka Crusoe myöhemmin kaivoikin luolaansa.

Puolustuksellisia rakennelmia; aitoja, muureja, tukevia portteja ja ovia, terassointia ja julkisivujen muurimaisuutta sekä pientä aukotusta, käytetään tälläkin hetkellä ympäri maailmaa niiden alkuperäisessä merkityksessä asukkaiden turvallisuutta lisäämässä. Vanhat linnoitetut ympäristöt kiinnostavat ihmisiä. *Ihmisellä on luontainen mieltymys valita rakennuspaikkoja, joilla on puolustuksellisesti edullinen sijainti ja lisäksi minkä tahansa paikan tai rakennuksen, olipa se kahvilan ulkoterassi tai asuinkerrostalo, mielenkiintoisuutta lisäävät puolustukselliset piirteet tai rakennelmat.* Esimerkkejä tästä on ympäristössämme ja maailmalla sadoin tuhansin. Tähän samaan kategoriaan kuuluvat ihmisten niin yleiset linnafantasiat. Ne istuvat niin syvällä, että se ilmenee kielessä: Kotini on linnani. Kun ennestään rikkailla on usein jo linnansa, niin uusrikkaiden taloihin nousee torni toisensa jälkeen. Kansallisromanttinen Jugend-tyyli, joka ammentaa suoraan tästä, on nykyään taas arvossa. Elokuvien ja tietokonepelien digitaalisiin maailmoihin rakennetaan linnoja enemmän kuin muinoin konsanaan, esimerkkinä vaikkapa Harry Potter tai uusin James Bond elokuva Skyfall. Linnafantasioiden hyväksikäyttö onnistuneella tavalla rakentamisessa on vähintään yhtä vaikeaa kuin edellisen hypoteesin etelästä tuotujen aiheiden. Useimmissa tapauksissa ei kannattaisi yrittääkään, vaikka ihmiset niitä kovasti haluavatkin. Varsinaiseen tositarkoitukseen aikoinaan kuolemanpelossa rakennetut linnat olivat karuja ja rujoja laitoksia. Puolustuksellisten aiheiden ja asetelmien viitteellinen ja taitava käyttö lisää silti rakennettujen ympäristöjen mielenkiintoisuutta ja jännittävyttä.

5. Rakkaus veteen

Vaikka tiedemaailma on kumonnut vesiapinateorian, niin todisteet nykyihmisen rakkaudesta vesielementtiin ovat kiistattomat: Kylpyamme, kylpylät (usein paratiisi tai Eden esiintyy nimissä), uima-altaat, keinotekoiset lammet talojen piholla. Rantasaunassa yhdistyy trooppinen lämpötila vesielementtiin (kesäparatiisi). Suihkulähteisiin mennään kahlaamaan juovuspäissään. Lämpimille rannoille vaelletaan lekotteleman ja uimaan valtavin joukoin kuin hylkeet ikään. Meri- tai järvinäköala tai sijainti rannalla nostaa kiinteistön arvoa huomattavasti, vaikka nämä useinkaan eivät ole riskittömiä rakennuspaikkoja. Versailles, Taj Mahal . . Venetsia, Amsterdam. Ihmiset nauttivat vesillä liikkumisesta. Lapset kastetaan vedellä, baptistit vedessä. Ihmiset rakastavat vesiaiheisia kuvia. Veteen liittyy paljon mystiikkaa ja satuja vedenalaisista valtakunnista ja vedenneidoista. Luetteloa voidaan jatkaa vaikka kuinka. Vesiaiheen tenhon voidaan katsoa perustuvan paitsi pelkkään kauneuteen kuvajaisineen niin myös assosiaatioihin ravinnosta ja suojasta. (Vesi ei suojaa siten, että veteen mentäisiin, vaan siten, että veden ympäröimää paikkaa on helpompi puolustaa). *Yhdistämällä useampia ihmisiä kiehtovia aiheita yhteen paikkaan voidaan saada aikaan erityisen voimakas vaikutelma*, esimerkiksi linna joka kohoaa suoraan vedestä. Myös maalaustaiteessa vaikuttavia kuvia on luotu yhdistämällä kiehtoviin elementteihin lisäksi seksuaalisuuteen vetoavia aiheita.

Mikä tahansa vesiaihe, vaikkapa puro tai suihkulähde, nostaa rakennetun ympäristön arvoa ja miellyttävyyttä. Vesiaiheen käyttöä rajoittavat veden mukanaan tuomat riskit, esimerkiksi veden korkeusvaihtelut tai jäätyminen. Lisäksi niiden rakentaminen on kallista. Helsingin Vuosaarella Uutelan kanavan rakentamisen kalleutta kritisoitiin aikanaan.

6. Katutila

Katutila on yksi kaupunkien tärkeimmistä arkkitehtonisista elementeistä ja sitä on tutkittu paljon. Nykyään kasvanut yksityisajoneuvojen määrä, asuntojen ikkunoiden etäisyyttä toisistaan koskevat säännökset ja vaatimukset parvekkeista rajoittavat mielenkiintoisten katutilojen luomista. Katutilan tärkeydestä ihmisille kertoo muun muassa se, että aihetta käytetään runsaasti monissa kaupallisissa tarkoituksissa. Kauppiaat tietävät, mikä ihmisiin tehoaa. On kävelykatuja, kauppakatuja ja Joulukatuja. Uusimmat ostoskeskukset (ostosparatiisit) rakennetaan useimmiten kadun muotoon. Kävelykadun teemaa on käytetty jopa kahden suuren autolautan, Silja Serenaden ja Symphonyn, rakentamisessa. Miellyttäväksi koetun katutilan rappio on yksi nykyajan kaupunkisuunnittelun vaikeimmin ratkaistavista kysymyksistä, eikä aiheeseen perehdytä tässäkään tutkielmassa. Sen sijaan esitän ihmisen katua, teitä ja niillä liikkumista kohtaan tunteman mieltymyksen synnystä uuden selityksen.

Jos ajatellaan aikaa ennen teräksestä valmistetun kirveen käyttöönottoa, niin ihmisen mahdollisuudet tehdä metsään aukkoja rajoittuivat metsäpalojen sytyttelyyn. Liikkuminen jalkaisin tiheässä trooppisessa tai subtrooppisessa metsässä on vaikeaa ja hidasta. Joet, jokisuistot ja vaikkapa mangrovemetsissä polveilevat kanavat olivat, paitsi tärkeitä ravinnonlähteitä, myös lähes ainoita kulkuväyliä lähiympäristöä edemmäs. Näitä vesireittejä reunustava metsä on myös ihmiselle tärkeä elementti ja hyödyntämisen kohde vieläkin varhaisemmilta ajoilta lähtien. Tässä esiintyy jälleen tärkeiden miellyttävien elementtien yhteinen, toisiaan voimistava vaikutus.

Miten kadut ja joet liittyvät toisiinsa? Molemmat ovat nauhamaisia kulkuväyliä, mutta verrataanpa niitä tilallisesti ja visuaalisesti toisiinsa.

Yllättävä havainto: ne ovat samannäköisiä kuin kaksi marjaa! Jos kadussa on jalkakäytävät, niin ne ovat ikään kuin joen hiekka- tai kivirantoja. Kun asfaltti tai kiveys on sateesta märkä, niin yhdennäköisyys on vieläkin suurempi. Kun elokuvantekijät ovat halunneet romanttisiin kohtauksiinsa vaikuttavan taustan, niin monessa tapauksessa ne on kuvattu öisellä kadulla sateessa (Cherbourgin Sateenvarjot). Kun tilallisesti voimakkaisiin elementteihin lisätään kertomuksen seksuaaliset elementit ja kerronnan dramatiikka, niin lopputulos voi olla erityisen vaikuttava.

Kadun kiehtovuus tilana ei rajoitu pelkästään rinnastukseen jokeen ja sitä reunustavaan metsään. Ensinnäkin kadun varrella on ruokakauppoja ja ravintoloita, joista voi levitä houkuttelevia tuoksujia, sekä asuntoja. Kuten aikaisemmin mainittiin, ravintoa tai suojaa tarjoavat ympäristöt koetaan miellyttävinä. Kadulla kävelee myös paljon vastakkaisen sukupuolen edustajia, jotka ovat usein vielä pukeutuneet näyttääkseen seksuaalisen houkuttelevuutensa. Jos katuja reunustavissa liikkeissä on lisäksi näyteikkunoita, joissa on esitteillä kiinnostavia ja kauniita tavaroita, niin kuva on täydellinen. Tässä on yhdessä paikassa melkein kaikki, mitä ihminen haluaa ja tarvitsee. Vain uima-allas puuttuu. On vahinko, että tällaisia katutiloja ei tehdä enää nykyään kovinkaan montaa aiemmin mainittujen syiden vuoksi! Tähän kannattaisi panostaa.

7. Paratiisi löytyi

Niin kuin kaikesta edellä kirjoitetusta käy ilmi, on ihminen rakentanut itselleen pieniä paloja paratiisista keinotekoisesti eri puolille. Paratiisi voi olla kävely kesäisenä vapaapäivänä pitkin mukavaa kiemurtavaa katuja, jossa on pieniä puistikoita siellä täällä. Se voi olla kesämökki saunoineen veden äärellä tai etelänmatka talvella lämpimään rantalomakohteeseen. Se voi olla kanootti- tai veneretki. Se on käynti ostoskeskuksessa, jonka kaupat pursuavat hedelmiä ja muita ruokia tai käynti kesäterassilla, josta avautuu hieno näköala. Koverretun puunrungon sijasta kuljemme paikasta toiseen autolla isoja jokia muistuttavilla kaartelevilla moottoriteillä.

Mutta, ikävä juttu, tämäkin paratiisi vilisee käärmeitä. Juhlaamme seuraa iso joukko ihmisiä, jotka haluaisivat myös saada osansa, vaikka siihen ei ole enää varaa. Tässä paratiisissa monien muiden eläinlajien kohtalona on kuolla sukupuuttoon tai kärsiä vangittuina kammottavissa olosuhteissa. Lisäksi väkivallan kierre jatkuu, nälkää näkee miljardi ihmistä maailmassa ja maapallon resurssit hupenevat. Ongelmia ei ratkaise se, että pistetään pää pensaaseen ja suunnitellaan muurien ympäröimiä ihanteellisia asuinalueita varakkaille, ja palkataan asemiehet vahtimaan niitä, tai lähetetään lennokkipommi terroristikylässä pidettäviin häjjuhiin.

Jehovan todistajien uskomukset paratiisista ovat pääosin epäloogisia, mutta niissä on yksi mielenkiintoinen piirre: Paratiisi sijaitsee konkreettisesti maan päällä sitten aikanaan, kun se tulee. Pähkähullu ajatus – vai onko? Onko sellaista mahdollista toteuttaa? Se on vaikeaa, mutta ei mahdotonta. Teknisesti se on paljon helpompaa, kuin esimerkiksi miehitetty lento Marsiin ja sitäkin suunnitellaan. Ehkä kannattaisi yrittää, sillä Jehovan todistajien paratiisiin mahtuu vain 144 000 henkeä ja liput on saatettu myydä loppuun!

Lähteet:

Defoe, Daniel 1719. Robinson Crusoen elämä ja kummalliset seikkailut. Helsinki: Otavan kirjapaino 1962. 205 s. (painettu)

Horelli, Liisa 1981. Ympärisöpsykologia. Espoo: Weiling+Göös kirjapaino. 256 s. ISBN 951-35-2677-1 (painettu)

Pitkänen, Risto. 2009. *Miten evoluutio selittää esteettisiä mieltymyksiä*. Tieteessä tapahtuu, Vol 27: S. 15-22. ISSN 1239-6540 (verkkolehti)

Pyhä Raamattu. 1988. Vanha Testamentti. Pieksämäki: Raamattutalo. 1056 s. ISBN 951-600-003-7 (painettu)

Kansikuva: Adam and Eve in the Garden of Eden (Peter Wenzel, 1829)